

STRUCTURI DOMENIALE ÎN BANATUL MEDIEVAL DE CÂMPIE. DATE ASUPRA PATRIMONIULUI FUNCJAR AL UNUI COMITE DE CARAȘ DIN PERIOADA ANGEVINĂ

Ligia Boldea*

Cuvinte cheie: *Banat, perioada angevină, comitatul Caraș, Posa de Szer, domeniu funcjar*
Keywords: *Banat, Angevine period, County Caraș, Posa of Szer, real estate*

Manor Structures in the Medieval Banat Plain. Data on the Real Estate Ownership of a Caraș County Earl from the Angevine Period

(Abstract)

The historiographical incursion that we have proposed for ourselves, was intended to be focused on the well defined prototype of a dignitary (earl and castellan) of the Angevine period, vector of the royal policy implemented in one of the counties from the Southern frontier of the Hungarian Kingdom. We consider that the political-administrative career of the *magister* Posa of Szer, as well as his family, offers an extremely suggestive model of the power mechanism which functions at the level of the medieval Banat of the 14th century. The documents betray a special cohesion of interests, but also a personal one between father and sons, which went to the point, that at the middle of the century, the switch in the county leadership between the *magister* Posa and his sons appeared as a natural passing on of the torch of the tasks supposed by the county administration from one generation to another. We consider that the particular case of the *magister* Posa de Szer and of his family is illustrative also for the way in which the function and the auxiliary *honour* intertwined with the accumulation of personal real estate goods, which has led to the formation of a remarkable family estate, spread out across most Banat counties. It is an interesting case study, revealing through the prism of the information that have survived the time, a pattern that has surely multiplied in an exponential way at the level of the whole kingdom. It is also, an interesting political fresco, lively, which intends to complete the ensemble of the complex realities of the medieval Banat from the 14th century with new data on the manor structures that have coagulated on the Southern borders of the Hungarian Kingdom, in the Banat plain counties.

Considerații generale

În 1471 avea să moară fără urmași Szeri Pósa István, cel care, urmând tradiția familială, a deținut o serie de demnități în comitatele bănățene și nu numai, documentele atestându-l la jumătatea veacului al XV-lea în calitate de vicecomite de Arad (1444–1445) și de Csongrád (1445), apoi ca *judex Cumanorum* (1454), comite de Csongrád (1457)¹ și Timiș (1460)². Potrivit legislației în vigoare, desherența instalată în familia sa a făcut ca averea considerabilă a familiei Szeri Pósa să revină regalității, care a dispus de dreptul său de *dominium eminens* printr-o importantă diplomă emisă în 21 decembrie 1471³ prin care întreaga avere a defunctului,

cuprinzând în jur de 100 de moșii în comitatele Arad, Caraș, Timiș, Cenad, Cuvin și Csongrád a fost donată palatinului Mihail Orszagh de Guth și lui Ioan Ungur de Nădăștia, castelan de Pécs⁴. A fost vorba despre un domeniu impresionant, concentrat în comitatele bănățene de câmpie, în cadrul căruia s-au remarcat două castele – la Hodoș (com. Timiș) și Frumușeni (com. Arad) și opt târguri – Hodoș (com. Timiș), Zeer (com. Csongrád), Frumușeni, Sânpaul, Mașloc (com. Arad), Agadici, *Zewnos*, *Petherfalwa* (com. Caraș) și *Borlod* (com. Cuvin)⁵. A fost, se pare, epilogul istoriei unei familii nobile așezate în Banatul medieval de regalitatea angevină la începutul veacului al XIV-lea ca instrument al politicii de consolidare a puterii centrale în acest ținut de frontieră.

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, ligiaboldea@yahoo.com.

¹ Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, Budapesta (1996) (variantă CD).

² Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, I, Budapest (1896), 87.

³ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai levéltár, nr. 17273 (în continuare DI).

⁴ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440–1514*, București (2000), 308, 430.

⁵ Au fost înregistrate 32 de moșii în comitatul Timiș, 15 moșii în comitatul Csongrád, 31 în comitatul Arad, 1 în comitatul Cenad, 19 în comitatul Caraș și 4 în comitatul Cuvin.

Intenția materialului de față este aceea de a reconstitui pe baze documentare inedite și edite modalitățile în care s-a structurat un domeniu funciar fundamentat pe binomul donație regală – demnitate/*honor* în epoca angevină la nivelul comitatelor de câmpie bănățene, extrem de grăitor fiind cazul particular al familiei magistrului Posa de Szer, familie care a dat comiți și castelani ai ținutului, o adevărată „dinastie” ce a dominat scena politică a comitatului Caraș vreme de aproape patru decenii, între 1325 și 1363. Personalitatea lui Posa de Szer s-a dovedit a fi extrem de puternică atât pentru fiii săi, cât și pentru următoarele generații, căci până în a doua jumătate a secolului al XV-lea, când prezența familiei în Banat se estompează pe fondul unui proces de decadență, toți urmașii săi (fii, nepoți, strănepoți) vor fi menționați documentar în raport cu antecesorul lor, prenumele acestuia transformându-se în patronimic – *szeri Pósafi*. Este un exemplu aproape singular în spațiul bănățean pentru întreg veacul al XIV-lea, grăitor în opinia noastră pentru ceea ce ideologia politică angevină a încercat și a reușit să implementeze în zonele sensibile de la fruntariile regatului cu scopul de a le securiza și cointeresa în demersurile sale politico-militare.

Formarea și evoluția structurilor domeniiale funciare în Banatul medieval considerăm că suscită un interes deosebit prin prisma restituirii atât de necesare a ambientului economico-social specific epocii, care vine să potențeze mecanismele complexe de evoluție ale societății medievale bănățene. Banatul de câmpie, cu ale sale comitate, a constituit terenul propice pentru proliferarea donațiilor regale în favoarea nobilimii alogene, a demnitarilor, coloniștilor sau „oaspeților” de diverse origini, fapt care a dus la contracararea formelor patrimoniale de stăpânire românească și la deplasarea probabilă a unei părți a populației românești dinspre câmpie înspre zonele mai înalte ale Banatului⁶, acolo unde s-a dezvoltat în timp ansamblul stăpânirilor funciare ale familiilor nobile române, pe care le regăsim, într-o spectaculoasă continuitate, aproape în aceleași limite la mijlocul secolului al XVII-lea, când banatul de Lugoj-Caransebeș va fi cedat otomanilor. Domnia Angevinilor a fost recunoscută, cel puțin în primele sale decenii, pentru amploarea donațiilor efectuate, pentru dărnicia cu care în special primul rege angevin a recompensat elementul militar al comiților și vicecomiților, castelanilor și vicecastelanilor din Banat⁷.

⁶ Viorel Achim, *Românii din regatul medieval ungar și dijelele bisericești*. Pe marginea unui document din *Acta Romanorum Pontificum. Banatica*, 14 (1996), 11.

⁷ Maria Holban, *Deposedări și judecăți în Banat pe vremea Angevinilor și ilustrarea lor prin procesul Voya (1361–1378)*. *SMIM*, V (1962), 75.

Victoria asupra oligarhilor a dus la modificarea parametrilor de putere în cadrul regatului, căci prin înlăturarea vechilor factori de decizie și prin confiscările practicate regalitatea și-a asigurat o nouă bază social-politică și militară ce s-a pliat mult mai bine noilor politici reformatoare ce aveau să aibă impact major în plan social, politic, militar și confesional, fapt care a avut drept consecință crearea unor structuri și mecanisme feudale depline⁸. În acest context apreciem că s-au constituit multe din domeniile funciare din comitatele bănățene, temeiul lor fiind fundamentat pe donația regală.

Epoca Angevinilor mai este relevantă și prin faptul că regalitatea de origine occidentală a practicat pe scară largă acest tip de recompensare a fidelității, cât și prin aceea că, sub impulsul reformelor legislative induse de noul tip de guvernare, acum au proliferat actele de cancelarie, acele elemente absolut indispensabile pentru recunoașterea dreptului de stăpânire patrimonială și a statutului nobiliar al deținătorilor de moșii. Se impune însă o sensibilă diferențiere în tipologia structurilor domeniiale bănățene medievale, așa cum ele s-au configurat din informația documentară începând cu jumătatea secolului XIV; în zonele înalte ale Banatului, acolo unde elementul românesc s-a conservat în formele sale aproape nealterate, temeiul stăpânirii funciare a fost dat de actele de nouă danie ce au reconfirmat o situație deja existentă, perpetuându-se astfel în noile cadre integratoare un anumit model patrimonial sensibil diferit față de ceea ce Banatul de câmpie avea să cunoască. Diferența a fost dată, în opinia noastră, de dinamica în timp și spațiu a acestor structuri funciare, mult mai stabile în cadrul Banatului montan și piemontan, unde stăpânirile de pământ ale nobililor români bănățeni s-au conservat aproape în aceleași forme și la a cincea sau a șasea generație, pe când în zona de câmpie fluctuațiile par a fi fost mult mai accentuate, dependente de donația regală, de mutațiile survenite atât la nivel familial, cât și zonal. Practic, în comitatele de câmpie asistăm la o mult mai mare dispersie a structurilor domeniiale, ce transcend deseori limitele unui comitat, în timp ce în districtele privilegiate, circumscrise în mare banatului de Severin, concentrarea domeniilor nobiliare în depresiunile intramontane, cu prea puține debușee spre exterior, a condus la o mult mai mare omogenitate și durabilitate în timp a structurilor patrimoniale.

⁸ Avram Andea, *Banatul cnezial până la înstăpânirea habsburgică (1718)*, Reșița (1996), 65–67; V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, București (2008), 257.

Demnitate și stăpânire patrimonială

Revenind la tema pe care ne-am propus-o, se poate remarca faptul că domnia lui Carol Robert și cea a fiului său a determinat o pătrundere accentuată în Banat a nobilimii beneficiare de numeroase dării regale. Din această perspectivă, cazul particular al magistrului Posa de Szer și al familiei sale considerăm că este ilustrativ pentru modul în care funcția și *honor*-ul aferent s-au împletit cu acumularea de bunuri funciare personale, ceea ce a dus la constituirea unui remarcabil domeniu familial răspândit în majoritatea comitatelor bănățene. Este un studiu de caz interesant, revelator prin prisma informațiilor ce au supraviețuit vremii, un tipar care cu siguranță că s-a multiplicat în mod exponențial la nivelul întregului regat.

Cariera lui Posa de Szer a început și s-a derulat sub patronajul direct al regelui Carol Robert, care avea să manifeste în câteva rânduri frumoase aprecieri asupra fidelului său nobil, pe care avem motive să considerăm că l-a cunoscut personal, probabil în timpul rezidenței sale în cetatea Timișoara între anii 1315 și 1323⁹. Potrivit datelor istorice, Posa fiul lui *Iseph* ar fi descins din vechea familie maghiară aristocratică de Bár-Kalán, originară din comitatul Esztergom¹⁰, reprezentând ramura nobiliară Szeri și Szódi, conturată astfel în timp după numele a două din principalele stăpâniri familiale – *Zeer* din comitatul Csongrád și *Zeudy* (Frumușeni) din comitatul Arad.

Ascensiunea sa politică a fost exemplară, constituind un model de *cursus honorum* specific unei perioade în care puterea centrală a promovat la granițele regatului maghiar elemente cât mai fidele noii dinastii, capabile să pună în practică programul său politic și militar. Conform informațiilor

de arhivă, se pare că primele demnități mai însemnate le-a deținut în afara Banatului, un *magister Pous* fiind menționat între 1318 și 1323 în calitate de comite de Solnoc și castelan de Adrian (astăzi în județul Bihor)¹¹. Din anul 1325 însă și până în 1352 el și-a desfășurat activitatea în spațiul bănățean, cumulând în repetate rânduri demnitatea de comite cu cea de castelan într-o continuitate remarcabilă de putere și influență, aproape unică pentru acea perioadă. Astfel, între 1325 și 1346 a fost comite de Caraș¹², cu o revenire în funcție între 1350 și 1352¹³, fără îndoială cea mai îndelungată responsabilitate politico-administrativă și militară deținută. Între 1325 și, probabil, 1329 este menționat în calitate de *capitaneus partis tymisiensis* (comite de Timiș)¹⁴.

În sfertul de veac petrecut la conducerea comitatului Caraș el a împletit aproape în permanență funcția de comite cu cea de castelan al mai multor cetăți regale bănățene, un cumul interesant de funcții care atrage atenția, în opinia noastră, atât asupra puterii reale deținute în zonă, cât și asupra beneficiilor materiale care au decurs în virtutea dreptului de *honor* convenit unui comite sau castelan. Doar în anii 1325 și 1326¹⁵ Posa de Szer a deținut două castelanii, cea de Sebeș și cea de Ilidia. În restul perioadei, el este menționat în documente alternând o serie de castelanii bănățene: între 1330 și 1333¹⁶ a fost castelan de Haram; apoi, în 1343 și 1346¹⁷ este amintit în calitate de castelan de *Ersomlyo* (Vârșeț). De mare responsabilitate a fost însă castelania cetății Golubăț, în fruntea căreia s-a aflat, potrivit documentelor păstrate, între anii 1342 și 1346¹⁸ și apoi din nou în 1350¹⁹. În sfârșit,

⁹ Victor Motogna, Banatul românesc în cele dintâi veacuri al stăpânirii ungurești. *Banatul de altădată. Studii istorice*, ed. Groșorean, I, Timișoara (1944), 275; Fügedi Erik, *Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése*, Budapest (1986), 184; Costin Feneșan, Domeniul cetății Timișoara până la 1552. *RI, S. N.*, VIII, nr. 7–8 (1997), 519; Tudor Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Cluj-Napoca (2007), 347–348; Petrovics István, Városi elit a középkori Dél-Magyarországon. Pécs, Szeged és Temesvár. *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv*, III, Budapesta (2008), 6.

¹⁰ Karácsonyi János, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, I, Budapest (1900), 140; *Documentam historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*, ed. Lukinich E., Gáldi L., Fekete Nagy A., Makkai L., Budapest (1941), 97, nota 2 (în continuare *Doc. Val.*); A. A. Rusu, *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)*, Cluj-Napoca (2005), 242; Cosmin Popa-Gorjanu, *Despre familiare și familiaritas în cazul familiei Himfi. Apulum*, XLIV (2007), 368.

¹¹ DI 56559 și 76307; A. A. Rusu, Castelanii din Transilvania în secolele XIII-XIV. *AIIC*, XXII (1979), 83, 96.

¹² MOL, manuscrisul lui Fekete Nagy Antal, *Temesi bánság oklevéltára 1307–1340*, 283, 391, 396, 400, 401 (în continuare Fekete, *Temesi bánság*); Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, IV, Budapest (1883), 380, 381 (în continuare Pesty, *Krassó*); *Doc. Val.*, 97; DI 91355, 100017, 100020, 91369.

¹³ Fekete, *Temesi bánság*, 611, 617; Pesty, *Krassó*, III, 28, 30.

¹⁴ DI 91204; Fenyvesi László, A temesközi-szörényégi végvárvidék funkcióváltásai (1365–1718). *Studia Agriensia. Végvárak és régiók a XVI-XVII. Században*, 14 (1993), 240; A. A. Rusu, *Castelarea*, 310; Zoltan Iusztin, Comitele de Timiș. Un baron al regatului medieval maghiar. *AnB (S.N.)*, Arheologie-Istorie, XIX (2011), 258.

¹⁵ Fekete, *Temesi bánság*, 152/a; DI 91205, 40485, 91 208.

¹⁶ Fejér Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VIII/3, Budae (1832), 423; DI 33578.

¹⁷ *Doc. Val.*, 97; DI 91369.

¹⁸ Engel Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, Budapesta (1996) (variantă CD); DI 91355; Fekete, *Temesi bánság*, 439; DI 91355.

¹⁹ Fekete, *Temesi bánság*, 617.

în 1352²⁰ îl regăsim pentru scurt timp în fruntea cetății Sebeș, deși nu putem preciza dacă această castelanie a fost relaționată de controlul asupra comitatului Timiș, așa cum se pare că s-a întâmplat cu aproape 20 de ani în urmă.

Puterea și influența pe care magistrul Posa de Szer le-a deținut în Banat a fost dublată și susținută de fiii săi, toți cei cinci descendenți direcți fiind atestați în calitate de *aule milites*, deci pregătiți pentru a se angrena în politica și administrația locală. Primul care a ocupat cea mai înaltă demnitate comitatensă a fost Ioan, atestat în calitate de comite de Caraș și castelan de Golubăț în anii 1349 și 1350²¹. Fratele său, Ladislau, apare în documente în calitate de comite de Caraș între 1351 și 1353²² și castelan de Golubăț în 1352²³. Tot în calitate de castelan de Golubăț îl întâlnim în 1353²⁴ pe Ștefan, fiul lui Posa, fără ca în cazul lui să avem informația că ar fi fost în același timp și comite de Caraș. Un al patrulea fiu, Blasiu, a reușit să cumuleze, este adevărat că doar pentru un an, în 1351²⁵, demnitatea de comite de Arad cu cea de castelan de Hațeg.

Anvergura acestei familii de demnitari ai comitatului Caraș s-a transpus în timp nu doar în puterea și influența conferite de funcțiile deținute, ci și într-un impresionant domeniu funciar acumulat începând cu secolul al XIV-lea. Ne este dificil să estimăm în acest moment adevărata amploare a patrimoniului funciar al familiei lui Posa de Szer din perioada angevină, în primul rând datorită faptului că nu putem face o delimitare clară între stăpânirile familiale și cele deținute *pro honore* în calitatea lor de comiți și castelani. În al doilea rând, o asemenea reconstituire este profund grevată de modul în care informația documentară s-a păstrat și a ajuns până la noi. Cu toate acestea, din datele păstrate se pot contura o serie de aspecte revelatoare în ceea ce privește modul în care un asemenea complex domenal s-a constituit și a evoluat în timp, cu toate problemele inerente devenirii sale.

Este imposibil astăzi de stabilit cu exactitate momentul în care magistrul Posa și familia sa s-au stabilit în spațiul bănățean. Cert este faptul că înainte de această mutare familia lui Posa își avea posesiunile principale în comitatul Csongrád, centrate probabil în jurul *oppidum*-ului Szer (*Zeer, Zer, Zeryj, Sceer, Seer, Zery*), toponimic transformat

cu timpul în patronimic. Potrivit lui Lendvai Miklós, cea mai veche mențiune a lui Posa de Szer și Szódi ar data din anul 1290, fiind legată de o chestiune patrimonială din comitatul Arad²⁶. Ceea ce se poate spune cu certitudine este faptul că la cumpăna secolelor XIII–XIV magistrul Posa și familia sa se va fi deplasat spre ținuturile bănățene din motive care ne scapă, în timp ce o altă ramură a familiei a rămas pe vechile sale stăpâniri din comitatul Csongrád. Este interesant traiectul pe care puterea și influența sa în zonă s-au propagat odată cu urcarea pe tronul Ungariei a regilor angevini. După cum putem aprecia, începutul de secol XIV îl găsește pe Posa de Szer deținând deja proprietăți în comitatul Arad. Primele dovezi certe în acest sens datează chiar de la începutul domniei lui Carol Robert, din 1310²⁷ și 1311²⁸. Din deceniul al treilea însă, sfera acțiunilor sale se mută înspre comitatul Timiș, pentru ca mai apoi să se stabilizeze în comitatul Caraș unde, timp de trei decenii, a constituit o structură familială aproape fără fisură, fapt reliefat atât prin funcțiile deținute de el și fiii săi, cât și prin acumularea unui patrimoniu funciar care probabil că a îmbinat o perioadă beneficiile date de atribuțiile de comite și castelan, cu propriile achiziții funciare realizate prin variate forme de tranzacționare.

Ni se pare evident faptul că această familie nu s-a mulțumit doar să își exercite funcțiile încredințate și să beneficieze de veniturile aferente lor, având mai mult o prezență episodică, formală în zonă. Din analiza informației documentare se poate aprecia faptul că Posa de Szer și fiii săi au avut o prezență constantă în spațiul comitatelor bănățene²⁹, unde s-au străduit să își constituie o nouă structură domenală, independentă de vechiul patrimoniu funciar familial din comitatul Csongrád, probabil devenit insuficient pentru un număr tot mai mare de moștenitori. Modalitățile

²⁰ Pesty, *Krassó*, III, 28.

²¹ DI 91401, 91403.

²² DI 93922; Fekete, *Temesi bánáság*, 662, 672

²³ DI 93872.

²⁴ DI 91457.

²⁵ DI 91422.

²⁶ Lendvai M., *op. cit.*, 86. Un anume Ioan, fiul lui Posa, îl convinge pe minorul Paul din familia Csanad să protesteze împotriva vânzării moșiei *Simand*, aflată la sud de Mașlocul de astăzi.

²⁷ DI 91164.

²⁸ Fekete, *Temesi bánáság*, 71.

²⁹ Oferim spre argumentare un document din 25 noiembrie 1346 din conținutul căruia aflăm că în acea perioadă magistrul Posa și fiul său, Ladislau, împreună cu familiile, slugile și bunurile lor au dorit să se mute din comitatul Caraș (unde și-au avut *honor*-ul) în pertinențele lor din satul Petroman (*Petre*), comitatul Timiș. Pe drum, ei au fost atacați de familiarul nobilului Paul Magyar de *Petre* și de locuitorii de pe moșie, fiindu-le luate cu forța 300 de oi și alte bunuri, în timp ce trei slugi și trei cai de tracțiune au fost săgetați mortal, iar podul de peste Timiș pe care ar fi trebuit să treacă a fost distrus (Fekete, *Temesi bánáság*, 460, 461, 468).

prin care s-au pus bazele noului domeniu funciar pot fi reconstituite parțial prin apelarea la memoria documentelor, parțial prin deducții și analogii cu realități similare. Ar mai fi de remarcat faptul, deloc neglijabil, că în timp ce spațiul comitatelor Arad și Timiș a fost mult mai eterogen din punct de vedere etnic datorită pătrunderii masive a alogenilor, coloniștilor și oaspeților de diferite origini, arealul comitatul Caraș a reprezentat o zonă preponderent românească, unde incidența dintre vechile structuri patrimoniale românești și cele impuse prin diplomele de donație regală a fost mult mai virulentă, fapt reflectat în mod conținut de informația documentară păstrată. În acești parametri geografici și administrativi s-a constituit de-a lungul secolului al XIV-lea cea mai mare parte a patrimoniului funciar al familiei lui Posa de Szer.

Din perspectiva funcțiilor deținute, exercitarea de către aceeași persoană în același timp a demnității de comite și a celei de castelan a fost unul din cele mai interesante cumuluri de funcții, potrivit opiniei istoricului Adrian Andrei Rusu³⁰, deși această amalgamare de atribuții specifice uneia sau alteia dintre demnități face aproape imposibil de stabilit o delimitare clară între acestea. În ceea ce privește demnitatea de comite, deținută în virtutea *honorului*, ea a presupus toate veniturile regale care țineau de funcția respectivă, venituri acumulate mai ales din încasările efectuate pe domeniile cetăților cuprinse în spațiul comitatens, precum și din amenzile cuvenite comitelui în calitatea sa de judecător³¹, cu precizarea că din aceste venituri ei trebuiau să își plătească familiarii și să se îngrijească de paza cetăților aflate în aria lor de autoritate. Asupra veniturilor castelanilor se știe relativ puține lucruri; dat fiind faptul că lor li s-a atribuit această demnitate de asemenea *pro honore* se presupune că lor le-a revenit întreg venitul domeniului cetății respective, ce a cuprins un anumit număr de sate cu veniturile lor (inclusiv dările, prestările și amenzile colectate de la iobagi), piețe, târguri săptămânale, vămi, păduri, veniturile locurilor de pescuit și orice alte drepturi de stăpânire³². În principiu, se poate deci presupune că atâta vreme cât Posa de Szer și fiii săi au exercitat demnitățile respective în comitatul Caraș ei au beneficiat de veniturile obținute de pe domeniile comitatense și ale cetăților regale în fruntea cărora s-au aflat (Sebeș, Ilidia, Haram, *Ersomlyo*, Golubăț, Mehadia

sau Hațeg). În ce constau aceste domenii, informațiile provenite din documentele de secol XIV nu furnizează aproape niciun detaliu. Doar în cazul cetății *Ersomlyo* două acte din 1343 și 1346 menționează un număr de 13 sate care ar fi aparținut domeniului acesteia – *Steepkfalua, Lucacya, Bykesd, Haraschowch, Wrancfalua, Feketeyzwar, Newegteluk, Harumturku, Syalad, Vzvar, Igon, Braychfalua* și *Seulus*³³. Dacă familia de Szer a încercat sau a reușit în timp să transfere parte din aceste stăpâniri în proprietate personală este imposibil de demonstrat din punct de vedere documentar. Nici măcar cele câteva acte de donație regală atribuite familiei nu indică în mod explicit scoaterea unor pământuri din componența respectivelor cetăți regale, în consecință, afirmații categorice în această privință nu se pot antama. Rămâne de presupus că principalele modalități de constituire a domeniului lor funciar au avut la bază atât donația regală, cât și un complex de tranzacții funciare efectuate pe parcursul mai multor decenii, ce au vizat atât posesiuni din comitatul Caraș, cât și din celelalte comitate bănățene de câmpie. Nu putem însă exclude nici posibilitatea ca acești demnitari ai comitatului Caraș, ce au ajuns să cunoască foarte bine structurile de stăpânire funciară din comitatul pe care l-au condus o perioadă atât de lungă, să nu fi găsit modalități mai subtile de a-și transfera pe seama lor o serie de proprietăți regale sau cneziale românești, la adăpostul unei legislații care a condiționat dreptul de stăpânire de existența actului scris de confirmare regală.

Disponerea geografică

Privit în ansamblul său, domeniul funciar bănățean al familiei magistrului Posa de Szer din epoca angevină a cuprins peste 40 de posesiuni în comitatele Arad, Caraș și Timiș, la care s-au adăugat alte câteva stăpâniri în comitatele Csongrád, Somogy, Zarand și Vâlko (în Anexa atașată studiului am cuprins toate aceste posesiuni împreună cu prima semnalare documentară și localizarea lor geografică). Trebuie remarcat faptul că mare parte a stăpânirilor familiale s-au situat în zona de câmpie a Banatului, parte a marii Câmpii panonice, fiind dispuse pe direcția nord-sud începând din câmpia joasă, tabulară, a Aradului, continuând în câmpia înaltă, piemontană a Vingăi și apoi a Gătăii, și mai apoi în câmpia subcolinară a Carașului³⁴, un spațiu de locuire cu un bun potențial economic,

³⁰ A.A. Rusu, *Castelanii*, 244–245.

³¹ Engel Pál, *Regatul Sf. Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895–1526*, ed. A. A. Rusu, I. Drăgan, Cluj-Napoca (2006), 178.

³² *Ibidem*, 177.

³³ *Doc. Val.*, 97; DI 91369.

³⁴ V. Sencu, I. Băcănar, *Județul Caraș-Severin*, București (1976), 46; Ioan Hațegan, *Habitat și populație în Banat (secolele XI–XX)*, Timișoara (2003), 12.

îndeosebi cerealiere, datorită pământurilor predominant arabile, în pofida riscurilor unor procese de înmlăștinare semnalate în epoca medievală. Necesarul economic al familiei a fost completat și cu alte tipuri de stăpâniri, documentele amintind existența în cadrul domeniului familial a unor grădini și fânațuri³⁵, păduri și pășuni³⁶, vii³⁷, precum și heleștee și pescării³⁸, un ansamblu de proprietăți și folosințe care a fost menit să asigure bunăstarea unei familii destul de numeroase, ce viza de bună seamă un standard de viață adecvat demnităților deținute la nivelul comitatelor bănățene. Fără îndoială că o mare însemnătate financiară au avut-o și cele două vaduri de trecere cu vămile aferente de pe cursul Mureșului aflate sub controlul familiei pe moșiile de la Frumușeni (pe malul stâng al Mureșului) și *Aruki* (pe malul drept al Mureșului)³⁹, cu atât mai mult cu cât Mureșul a fost una din arterele comerciale principale ale Transilvaniei, străbătută printre altele și de cunoscutul drum al sării⁴⁰. Se poate presupune că, potrivit tradiției existente deja în epocă, familia lui Posa de Szer a primit aceste vămi sau dreptul de a le ridica odată cu moșiile respective pentru serviciile făcute regalității, putând să le trateze în general ca și un bun particular (având dreptul să le doneze, moștenească, împartă, vândă, zălogească etc.), cu rezerva că vămile nu au fost totuși scoase cu totul din domeniul public atâta vreme cât funcționarea lor a afectat circulația generală a mărfurilor în regat⁴¹. Nu deținem informații asupra veniturilor propriu-zise obținute de familie de pe urma celor două vămi; documente din prima jumătate a secolului al XIV-lea emise de Carol Robert în favoarea unor magiștrii pot constitui însă puncte de reper în acest sens⁴².

³⁵ De exemplu, grădina și fânațul din locul numit în limbaj popular *Schereu* de pe moșia *Kuzak* din comitatul Caraș (Fekete, *Temesi bánáság*, 765).

³⁶ Sunt amintite cele de pe posesiunea *Kasa* din comitatul Arad (vezi DI 91695) sau din pertinențele satului *Warofalua* din comitatul Caraș (Fekete, *Temesi bánáság*, 544).

³⁷ Ca cele de la *Menes* și *Kasa* din comitatul Arad (DI 91164, 91695).

³⁸ Familia a folosit heleșteele *Kesekun* (cu alt nume *Maruthwa*) și *Harumfeel* de pe posesiunea *Tvmurken* din comitatul Csongrád (DI 91796).

³⁹ Fekete, *Temesi bánáság*, 695, 848.

⁴⁰ Livia Magina, Un plan al depozitului de sare din Arad în 1774. *Banatica*, 22 (2012), 198–199.

⁴¹ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, I, București (1967), 98.

⁴² *Ibidem*, 91–92. De pildă, în 1310 un magistru Nicolae și urmașii săi primesc dreptul să perceapă vamă în satul Agriș câte doi denari de carul care trece încărcat cu sare sau cu mărfuri. În 1312 regele dă magistrului Grigore dreptul de a lua vamă de pe moșia Valea lui Mihai, stabilind cuantume

Un asemenea domeniu a asigurat de bună seamă familiei o prosperitate demnă de rangul deținut și a avut nevoie de un mare număr de *officiales* care să se ocupe de administrarea lui, cu atât mai mult cu cât el a fost dispersat în mai multe comitate, nu toate învecinate. Insistăm însă asupra relativității cifrelor indicate mai sus, ele fiind condiționate strict de ceea ce s-a transmis de-a lungul timpului. În ceea ce privește dispunerea teritorială, se poate remarca în primul rând faptul că nu putem vorbi despre o unitate domeniială compactă, imposibil de realizat în condițiile vremii și în maniera în care toate aceste stăpâniri au fost obținute. Cu toate acestea, se poate observa o oarecare grupare a posesiunilor în cadrul diferitelor comitate, fapt care denotă preocuparea de a stăpâni unități funciare coerente din punct de vedere al posibilităților de exploatare economică.

Din câte putem aprecia, centrul de greutate al domeniului familial s-a concentrat în comitatul Arad unde, de altfel, familia a obținut și primele sale stăpâniri bănățene, cândva la cumpăna secolelor XIII–XIV. Majoritatea posesiunilor arădene s-au situat pe valea Mureșului, la nord și sud de cursul acestuia, așezarea principală fiind cea de la Frumușeni (*Zeudy*, *Sceudi*, *Szödi*), din câmpia înaltă, piemontană a Vingăi, o prelungire a dealurilor Lipovei. Din secolul al XV-lea Frumușeniul va fi atestat ca și *oppidum*⁴³, familia ridicând în zonă și un *castellum*⁴⁴. Tot la sud de Mureș, în imediata apropiere de Frumușeni, s-au situat și posesiunile Alioș (*Ellenmonustra*, *Ellesfalva*), *Ker* și *Budurlaka*. O altă parte a stăpânirilor magistrului Posa de Szer au fost localizate în proximitatea nordică a cursului Mureșului, legătura dintre cele două maluri fiind facilitată de faptul că în zonă existau, după cum am putut constata, două vaduri de trecere a râului controlate de familia de Szer, unul la Frumușeni și altul la *Aruky*. Aceste posesiuni au fost: Sâmbăteni (*Zombathel*), *Bike*, *Menes*, *Kasa* și *Gyrolthaza*, grupate la est de Arad, înspre Covăsinț, precum și *Aruky* și *Gelyed*, situate la vest de Arad.

exacte pentru fiecare tip de marfă: patru drobi de sare de carul încărcat cu sare, patru dinari vienezi de carul gol, o jumătate de ponderă de bucată de postav nevopsit, o jumătate de fertun de un car încărcat, o ponderă pentru un butoiș de vin, un dinar vienez pentru un cal sau o vită de vânzare.

⁴³ Ortway Tivadar (ed.), Pesty Frigyes, *Oklevelek. Temes vármegye és Temesváros történetéhez*, I, Pozsony (1896), 294 (în continuare Ortway, *Temes*); L. Magina, Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac. *AnB* (S.N.), Arheologie – Istorie, XVIII (2010), 146.

⁴⁴ Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapest (1893), 765; Koppány Tibor, *A középkori magyarország kastélyai*, Budapest (1999), 228.

Lunga perioadă în care Posa de Szer a controlat în calitate de comite și castelan comitatul Caraș a constituit o bună oportunitate de sporire a patrimoniului funciar familial în acest spațiu, deși reiterăm ideea că nu putem proba documentar posibilitatea ca membrii familiei să își fi folosit în mod abuziv funcțiile deținute pentru a sustrage anumite posesiuni din patrimoniul cetăților regale cărășene sau a uzurpa stăpânirile cneziale românești după exemplul binecunoscut al familiei Himfi. Ca și localizare teritorială regăsim aceste posesiuni începând cu jumătatea secolului al XIV-lea dispuse după cum urmează: *Kuzak* pe Clisura Dunării, în apropiere de Pojejena; *Dubya* și *Chatar* pe cursul inferior al Nerei, între cetățile Haram și Ilidia; *Nezebur* (Vicinic), *Kuke*, *Ach*, *Week* și *Fark* (*Cosmafalwa*) pe valea Carașului, în apropiere de Iam; apoi *Agadici* (*Agyagos*), *Myneer* și *Mylos* în zona Oravița, între cetățile Carașova și Ilidia; și, în sfârșit, *Donath*, *Teleky*, *Medijes*, *Gwngudijghaza*, *Zarnier* și *Gătaia* (*Gatal*) în regiune Deta, la nord de Șemlacu Mare (*Mezeusomlio*).

Tot la jumătatea veacului al XIV-lea sunt pomenite pentru prima oară și posesiunile din comitatul Timiș, dintre care *Wyoduor*, *Gier* (*Gewr*), *Chud*, *Dolaț* (*Dowch*) și *Kyseud* s-au aflat la vest de Deta, în câmpia dintre râurile Bârzava și Timiș, ca o continuare a grupului de așezări menționate anterior în comitatul Caraș⁴⁵. În imediata lor apropiere este semnalată moșia de la Petroman (*Petre*), unde Posa de Szer și fiul său Ladislau au încercat să se mute, venind din comitatul Caraș, în perioada de întrerupere a exercitării funcției de comite de către magistrul Posa (1346–1350)⁴⁶. În zona Recașului familia a stăpânit posesiunea Izvin (*Ewzyn*). De-abia în ultima parte a secolului al XIV-lea, probabil în timpul domniei lui Sigismund de Luxemburg, urmașii lui Posa au dobândit moșia Hodoș în apropiere de Lugoj, așezare devenită *oppidum* cu 30 de sate în veacul următor, familia construind și un *castellum*, menționat ca atare în documentele de epocă⁴⁷.

În afara Banatului, documentele perioadei angevine mai menționează șase moșii păstrate în comitatul Csongrád (*Leng*, *Aduryanmartir*, *Zeer*, *Gurch*, *Petrumonustura* și *Palmonostura*), cinci moșii deținute la un moment dat în comitatul Somogy (*Zeules*, *Keer*, *Lyulyahegh*, *Lyulia* și *Torue*)

⁴⁵ Aceste 10 posesiuni din comitatele Caraș și Timiș au fost obținute în anul 1343 de Blasiu, fiul lui Posa de Szer și de soția acestuia, Clara. Vezi Ortway, *Temes*, 72.

⁴⁶ Fekete, *Temesi bñnság*, 460.

⁴⁷ Koppány T., *op. cit.*, 154; Rusu, *Castelarea carpatică*, 551; Dumitru Țeicu, *Cetăți medievale din Banat/Medieval fortifications in Banat*, Timișoara (2009), 75.

și câte una în comitatele Zarand (*Barnolch*) și Valkó (*Balowd*).

Dinamica patrimoniului funciar familial

Un aspect important al studiului de față se leagă de mutațiile care s-au produs în perioada angevină în structura domeniială care a aparținut magistrului Posa de Szer și familiei sale. Din cercetări anterioare am putut constata că spațiul comitatelor bănățene de câmpie a cunoscut în veacurile XIV-XV un anumit tipar evolutiv în ceea ce privește dinamica domeniilor funciare nobiliare, tipar regăsit și în cazul unor familii ca Himfi de Remetea-Ersig, Chep de Gherteniș sau Dancs de Macedonia. Ne referim la faptul că, în toate aceste cazuri, secolul al XIV-lea și primele decenii ale veacului următor au fost o perioadă de acumulare de proprietăți, declanșată odată cu donația regală și așezarea familiei în zonă și continuată prin modalități diferite de extindere a stăpânirilor de pământ, ce au respectat sau, dimpotrivă, au forțat uneori procedurile și legile în vigoare. De la mijlocul secolului al XV-lea asistăm însă la un lent proces de deconstructare a acestor patrimonii funciare, proces cauzat de mai mulți factori, dintre care am enumera sporul demografic negativ observat în cazul acestor familii, anumite probleme de natură pecuniară care au atras după ele tendințe de înstrăinare ale unor posesiuni, dar și tot mai dese atacuri otomane care au devastat proprietățile din zona de câmpie a Banatului, mai dificil de apărat⁴⁸.

În consecință, edificatoare pentru demersul nostru istoriografic sunt atât diferitele modalități prin care această familie (venită în Banat în temeiul funcțiilor dobândite din partea regalității în veacul al XIV-lea) și-a dezvoltat un amplu domeniu nobiliar, cât și multiplele problematice patrimoniale care au survenit în mod inerent din stăpânirea și administrarea unui asemenea domeniu. După cum am afirmat în rândurile anterioare, stabilirea acestei familii de demnitar în spațiul bănățean s-a fundamentat, în opinia noastră, pe donația regală ca modalitate primară de obținere cel puțin a unei părți din patrimoniul ei domeniial. Cele câteva acte păstrate până astăzi reflectă în primul rând motivația care a stat la baza unor donații, ce se leagă în mod explicit de aprecierea deosebită de care s-a

⁴⁸ Vezi și Ligia Boldea, Probleme ale sistemului patrimonial bănățean. Donații regale de secol XIV și consecințele lor sociale. *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, coord. Susana Andea, Ioan-Aurel Pop, Cluj-Napoca (2009), 83–100; Eadem, Un secol din evoluția unui domeniu feudal al Banatului de câmpie: domeniul familiei Danciu de Macedonia. *AnB* (S.N.), Arheologie – Istorie, XVIII (2010), 123–133.

bucurat magistrul Posa de Szer în fața regelui Carol Robert. În al doilea rând, documentele indică tipul de posesiuni donate, în toate cazurile fiind vorba fie de pământuri pustii, fie de posesiuni rămase fără stăpân în urma fenomenului de *defectum seminis*. Primul act păstrat datează din 24 martie 1326⁴⁹, la un an după ce magistrul Posa a devenit comite de Caraș și Timiș și castelan de Sebeș și Ilidia. Donația a avut la bază solicitarea directă a magistrului Posa, care cere pentru el și fiii săi pământul pustiu (*quandam terram vacuam et habitatoribus destitutum*) Aruky din comitatul Arad pe temeiul serviciilor credincioase prestate regalității. După derularea tuturor pașilor necesari punerii în stăpânire, capitlul din Arad primește scrisoarea de donație din partea regelui, care conține o caracterizare extrem de laudativă la adresa magistrului Posa, care poate că ține de o anumită reverență pe care puterea centrală o manifesta față de fidelitatea unor apropiați prin consacrate formule de cancelarie, dar poate că are și o notă personală dată de cunoașterea directă a personajului elogiat: *fidei constantias multiplices magistri Posa antedicti quibus nobis meruit multipliciter complacere et servitia eiusdem meritoria que nobis cum summa devotione et sincero affectu in nostris et regni nostri negociis plurimum opportunis ad modum necessariis exhibit et impendit*.

Un al doilea act de donație emis de rege în 19 mai 1339⁵⁰ dă curs unei noi solicitări a magistrului Posa care, invocând de data aceasta dreptul său de moștenire ereditară, cere pentru sine și fiii săi toate posesiunile și părțile de posesiuni din comitatul Somogy care au aparținut vărului său decedat Ioan, fiul lui Poka, împreună cu dreptul de patronat asupra mănăstirii Sf. Ladislau din *Lywlahag*. Se pare că după moartea fără urmași a acestuia mai multe posesiuni au fost înstrăinate, ajungând să fie deținute pe nedrept de alții. Donația regală s-a întemeiat atât pe dreptul de succesiune, cât și pe considerentul că magistrul Posa și fiii săi îndeplineau în acea vreme credincioase servicii militare la granița de sud a regatului (în comitatul Caraș – n.n.) în războaiele cu regele Serbiei.

Seria donațiilor regale atribuite familiei continuă și în timpul domniei lui Ludovic I, în 16 octombrie 1350 Ioan, fiul lui Posa, împreună cu frații săi Ladislau, Blasiu, Ștefan și Nicolae primind dreptul de stăpânire asupra moșiilor *Ooch* și *Week*⁵¹, pentru ca o lună mai târziu, la 30 noiem-

brie 1350⁵², cei cinci fii ai lui Posa (toți cavaleri ai curții regale) să dobândească și moșia *Fark* (cu alt nume *Cosmafalua*); toate aceste trei posesiuni localizate în comitatul Caraș au aparținut unui anume Cosma, mort fără urmași.

În sfârșit, în 30 aprilie 1364, trei dintre fiii lui Posa, Blasiu, Ștefan și Nicolae, precum și nepoții acestuia, Ioan și Paul (fii ai lui Ladislau de Szer) dobândesc de la rege moșia *Gyrolthaza* (cu alt nume *Gyroltfalua* sau *Hodus*) din comitatul Arad ce a aparținut lui Blasiu de *Chulak*, mort fără urmași pe linie masculină, în pofida protestelor urmașilor acestuia, care își cer dota și sfertul cuvenit al fiicelor⁵³.

Alături de donația regală, familia a căutat și alte modalități de a-și spori bunurile patrimoniale, recurgând la o serie de tranzacții funciare (vânzări-cumpărări, zalogiri, luare în folosință, exercitarea dreptului de preemțiune etc.) în spiritul și practica oricărui nobili posesori de domeniu funciar. Astfel, în 1310, magistrul Posa cumpără cu 20 de mărci de argint o vie pe dealul *Matra* din satul *Menes* (Miniș)⁵⁴. În 5 iunie 1325 același magistrul Posa ia ca zalog de la Grigore zis *Feketev* moșia acestuia *Keer* (aflată în imediata vecinătate a posesiunii cu același nume aparținând bisericii capitlului din Arad), cu condiția ca până la Rusalii să se efectueze tranzacția respectivă. Se pare că numitul Grigore a încercat să nu onoreze termenii tranzacției, căci la data scadentă Posa de Szer a reclamat în fața capitlului din Arad faptul că nu a primit încă moșia pentru care plătitese deja 9 mărci de argint⁵⁵. Tot sub formă de zalog a obținut și Ștefan, fiul lui Posa (în acel moment castelan de Mehadia) în anul 1362 posesiunea nelocuită *Barnolch* din comitatul Zarand de la Ioan, fiul lui Petru de *Maynoch*, în schimbul sumei de 23 de florini, cu condiția să o colonizeze⁵⁶, deci să o valorifice economic. Motivele pentru care această așezare a rămas pustie nu pot fi determinate. Se degajă doar determinarea stăpânului, rămas probabil fără mijloace financiare suficiente, să încerce să o revitalizeze prin inter-

de Golubăț: *in memoriam revocatis fidelitatibus et fidelium servitorum meritis eiusdem tum in regno nostro Hungarie tum etiam in regno nostro Sicilie variis et inopinatis fortune casibus et persone periculis continue et siue intermissione se exponendo nobis exhibitis et impensis*.

⁴⁹ DI 40485.

⁴⁹ DI 40485.

⁵⁰ Pesty, *Krassó*, IV, 380.

⁵¹ Fekete, *Temesi bántáság*, 621. De data aceasta, diploma regală conține un frumos elogiu adus de rege fiului lui Posa de Szer, Ioan, care în acel moment era comite de Caraș și castelan

⁵² DI 91421.

⁵³ DI 91703.

⁵⁴ DI 91164.

⁵⁵ Fekete, *Temesi bántáság*, 152/a.

⁵⁶ DI 91584. Interesant este faptul că pe această stăpânire nelocuită exista o biserică de piatră cu hramul Sf. Nicolae, ce trădează existența unei comunități catolice anterioare, suficient de numeroasă ca să necesite ridicarea unui lăcaș de cult.

mediul cedării temporare a dreptului de stăpânire către un beneficiar capabil să asigure exploatarea sa în condiții obișnuite.

Întâlnim însă în istoricul familiei și situația opusă, când anumite interese de ordin pecuniar i-au determinat pe membrii ei să recurgă la procedeul zalogirii unora dintre proprietățile lor în schimbul obținerii unor beneficii financiare. O asemenea situație semnalată documentar se leagă în mod interesant de una din donațiile regale dobândite de familia Szer în anul 1339, este vorba de stăpânirile obținute în comitatul Somogy. S-a dovedit însă că această donație nu a adus în timp beneficiile așteptate (sau poate că familia a solicitat-o de la bun început doar pentru a o valorifica prin tranzacționare), căci în 13 octombrie 1344⁵⁷, în prezența palatinului Ungariei, magistrul Posa și fiii săi, reprezentați de Petru Himfi, au zălogit pentru suma de 100 de mărci toate posesiunile dobândite, inclusiv dreptul de patronat asupra mănăstirii Sf. Ladislau, magistrului Paul, fiul lui Iwanka din *Vgal*, cu condiția că dacă nu vor putea să răscumpere zălogul până la începutul anului următor să piardă dreptul de stăpânire asupra acestora. Zălogirea a fost motivată de faptul că toate aceste stăpâniri, fiind foarte departe de reședința lor, nu au putut fi valorificate în beneficiul familiei. Un ultim act datat în 1 martie 1345⁵⁸ stă mărturie asupra lipsei totale de interes a familiei pentru aceste bunuri obținute cu câțiva ani în urmă; prin acesta, capitlul din Alba Iulia a confirmat faptul că familia lui Posa de Szer nu s-a prezentat la termenul stabilit în fața sa pentru a-și răscumpăra moșiile din comitatul Somogy și dreptul de patronat, ceea ce a făcut ca toate acele bunuri să îi revină lui Iwanka de *Vgal* și fiilor săi.

O achiziție profitabilă pentru familie a fost, fără îndoială, și pescăria *Maruthwa* de pe cursul Tisei, luată în folosință în anul 1344 pentru patru ani de către magistrul Posa și rudele sale, Ioan și *God* de Szer, de la capitlul din Arad în schimbul sumei de 20 de mărci, împărțită în patru tranșe anuale. În 1355 magistrul Nicolae, fiul lui Posa, va confirma faptul că familia a achitat suma integrală pentru dreptul de folosință asupra numitului heleșteu⁵⁹.

În anumite cazuri membrii familiei s-au simțit obligați să facă apel la dreptul lor de preemțiune (*protimisis*) pentru a-și crea un ascendent merit să le permită, după câte se pare, să își lărgească sfera stăpânirilor lor funciare. În această ordine de idei, în 6 noiembrie 1348 magistrul Ioan, fiul

lui Posa, cere scaunului de judecată al comitatului Caraș să le interzică fiilor lui Andrei *Bani* să înstrăineze prin zălogire sau vânzare posesiunea *Chatar* din comitatul Caraș către magistrul Chulnuk de *Gay*, vicecastelan de Golubăț, motivând că această tranzacție urma să se facă fără consultarea vecinilor și comitaneilor, în rândul cărora se înscria și familia de Szer. În pofida acestei opoziții, moșia a fost totuși vândută vicecastelanului de Golubăț în decembrie 1348, fapt care bănuim că a prejudiciat stăpânirile din proximitate, drept pentru care un an mai târziu s-a ajuns la probleme de hotărnicire, în 13 octombrie 1349 același Ioan de Szer cerând capitlului din Cenad să dispună o nouă trasare a hotarelor prin consultarea martorilor⁶⁰. O situație similară se înregistrează în anul 1363⁶¹ când unul din familiarii fiilor lui Posa de Szer cere capitlului din Cenad să interzică maestrului cruciaților din Óbuda să înstrăineze în vreun fel o parte a posesiunii Sâmbăteni (*Zombothel*) din comitatul Arad către capitlul din Arad pe motiv că aceasta se învecina cu domeniul familial, ceea ce le-ar fi dat nobililor de Szer dreptul de a avea întâietate în achiziționare ei.

Problematice familiale și de vecinătate

Cercetarea structurilor familiale patrimoniale relevă în majoritatea cazurilor imagini sugestive asupra complexității relațiilor interfamiliale și de vecinătate. Stăpânirea funciară, apanaj al elitei sociale nobiliare, a generat în permanență atât preocuparea prezervării integrității domeniului familial, cât și tendințe firești de extindere ale acestuia. Faptul în sine a dus în nenumărate rânduri fie la conflicte între membrii aceluiași nucleu familial sau între diferitele ramuri ale familiei, fie între domenii nobiliare sau instituționale învecinate.

În ceea ce privește evoluția familiei lui Posa de Szer în perioada angevină, documentele păstrate mărturisesc deosebitul atașament manifestat în absolut toate împrejurările între magistrul Posa și cei cinci fii ai săi, Ladislau, Ioan, Blasiu, Ștefan și Nicolae. Nici măcar un singur document nu trădează o umbră de neînțelegere între tată și fii sau între cei cinci frați. Dimpotrivă, fapt cu adevărat remarcabil, ei au acționat întotdeauna ca o comunitate de interese patrimoniale fără fisură, realitate care desigur că a făcut din această familie o forță redutabilă în spațiul comitatelor bănățene. Nu este cazul să furnizăm exemple concrete, căci în toate documentele păstrate fie tatăl își reprezintă fiii, fie unul dintre fii își reprezintă tatăl și frații, un model

⁵⁷ DI 100017.

⁵⁸ DI 100020.

⁵⁹ Fekete, *Temesi bántáság*, 421/a; DI 91470.

⁶⁰ *Ibidem*, 535 și 540; DI 91 407.

⁶¹ DI 91697.

destul de singular în lumea stăpânilor nobili, atât de frământată de conflicte patrimoniale. Menționăm totuși faptul că această înțelegere familială pare că s-a extins și asupra rudelor apropiate, un document din 15 noiembrie 1346⁶² prezentând o latură interesantă și oarecum emoționantă a legăturilor profunde dintre membrii familiei de Szer: avându-i ca martori pe abatele Briciu al mănăstirii Bizere, pe unul din călugării acesteia și pe mai mulți nobili adunați pe moșia Frumușeni, doamna Margareta, fiica răposatului Paul de Szer (frate al magistrului Posa), a mărturisit faptul că atunci când a ajuns la vârsta potrivită pentru a intra în posesia moștenirii tatălui său, unchiul său Posa și fiii acestuia i-au dat soțului ei, magistrul Chukud, vicecastelan de Hațeg, daruri matrimoniale foarte generoase (*matrimonialiter prospere et cum omni honore tradidisset*), drept pentru care nobila doamnă îi scutește acum de obligația de a-i mai da și *quarta puellaris* cuvenită potrivit obiceiului vremii.

Mai complicate s-au dovedit însă relațiile dintre urmașii lui Posa de Szer și rudele lor din cadrul ramurii principale a familiei, ce a rămas pe posesiunile din comitatul Csongrád. Se pare că după mijlocul veacului al XIV-lea acestea din urmă au încercat să valorifice în favoarea lor anumite părți de posesiuni care li se cuveneau de drept fiilor și nepoților magistrului Posa în baza dreptului de stăpânire condvizională. Se poate aprecia că nobilii din Zeer au profitat de faptul că familia lui Posa a fost mai implicată în administrarea proprietăților din comitatele bănățene, unde de altfel și rezida, pentru a mai fi preocupată de ceea ce se întâmpla cu stăpânirile din comitatul de baștină. De aici o serie de întâmpinări și proteste ale fiilor lui Posa în fața forurilor comitatense și capitulare. Bunăoară, în 22 august 1360⁶³ Nicolae, fiul lui Goch de Szer și alt Nicolae, fiul lui Posa de Szer s-au obligat să rezolve prin arbitraj problemele familiarilor și ale iobagilor de pe posesiunea Zeer. În octombrie 1372 Ștefan, fiul lui Posa, cere capitlului din Cenad să li se interzică fiilor lui Goch și ai lui Ioan de Zeer să uzurpe și să folosească în mod necuvenit heleşteele sale *Kesekun* și *Harumfeel* de pe posesiunea lui *Tvmurken* din comitatul Csongrád⁶⁴. Și tot la sfârșitul aceluiași an, unul din familiarii magiștrilor Ștefan și Nicolae, fiii lui Posa, solicită capitlului din Cenad să le interzică acelorași rude din Zeer să dea o parte a acestei posesiuni prepozitului Paul din Sibiu deoarece acea parte li se cuvenea lor⁶⁵.

În sfârșit, în 7 noiembrie 1374 palatinul Ungariei cere capitlului din Arad să dea curs solicitării lui Nicolae, Ștefan și Ladislau de Szer (toți nepoți ai lui Posa) de a fi întabulați în părțile care le reveneau de drept din posesiunile *Peturmonustura* și *Palmonostora* din comitatul Csongrád⁶⁶.

Relațiile de vecinătate au avut, la rândul lor, o mare însemnătate în evoluția structurilor domeniile familiale, fiind determinate în principal de modul în care s-a realizat în timp interacțiunea între interese patrimoniale nobiliare uneori divergente. Nu puține sunt documentele prin care defrișii stăpâni de pământuri au solicitat autorităților comitatense rehotărniciri ale posesiunilor lor, provocate de nevoia de a clarifica limitele unei moșii disputate cu vecinii acesteia. În acest mod, de pildă, în 1311⁶⁷ magistrul Posa a solicitat o îndreptare a hotarelor dintre posesiunea sa Frumușeni și cea a lui Grigore *Niger*, numită *Ker* din comitatul Arad. În anii următori problemele legate de moșia *Ker* par să continue, căci în 19 aprilie 1329⁶⁸ magistrul Posa (acum comite de Caraș) solicită regelui să permită divizarea ei în două părți, cea numită *Budurlaka* să îi revină lui în cadrul posesiunii Frumușeni, în timp ce partea numită *Vanalaka* să îi fie dată lui *Bachow*, fiul lui Petru, paj al curții regale. O altă moșie care a necesitat ridicarea unor noi hotare a fost *Week* din comitatul Caraș, supusă mai multor rehotărniciri în 1358⁶⁹ și 1385⁷⁰.

Mult mai spectaculoase prin diversitatea problematicilor suscitade sunt relațiile de vecinătate dintre diferitele familii nobiliare cu o oarecare anvergură socială sau între domeniile nobiliare și cele ale instituțiilor laice sau ecleziastice. Având patrimoniul familial extins în mai multe comitate, familia magistrului Posa nu a fost scutită de o serie întregă de probleme ridicate de faptul că ea s-a învecinat cu familii cel puțin la fel de prospere și influente, realitate ce a atras după sine un întreg câmp de relaționare specific spectrului social feudal: conflicte de stăpânire, tranzacții funciare sau financiare, inclusiv înrudiri.

În comitatul Arad două sunt vecinătățile care atrag atenția, cea cu domeniul mănăstirii Bizere și cea cu domeniul puternicei familii Lackfi. În fapt, principalele stăpâniri ale familiei din comitatul Arad, concentrate în jurul domeniului Frumușeni, s-au aflat în hotarul sudic al cunoscutei mănăstiri

⁶² DI 91374; C. Popa-Gorjanu, *op. cit.*, 368.

⁶³ DI 91560.

⁶⁴ Ortway, *Temes*, 121.

⁶⁵ DI 91795.

⁶⁶ DI 91816. Nicolae și Ștefan au fost fiii lui Ștefan, fiul lui Posa, iar Ladislau a fost fiul lui Nicolae, fiul lui Posa.

⁶⁷ Fekete, *Temesi bántás*, 71.

⁶⁸ *Ibidem*, 283.

⁶⁹ *Ibidem*, 755.

⁷⁰ DI 91916, 91920.

Bizere⁷¹, important lăcaș de cult catolic din nordul Banatului medieval, cele două domenii fiind despărțite doar de cursul Mureșului. Această vecinătate deosebită cu siguranță că a conferit familiei sprijin spiritual, loc de meditație, rugăciune sau reculegere. Dar, ceea ce documentele lasă să transpară sunt mai degrabă aspectele materiale ale vecinătății dintre o proprietate nobiliară laică și una ecleziastică, Biserica manifestându-se de altfel în întreaga sa istorie și ca o administratoare extrem de tenace a bunurilor sale lumești. Parcimonia documentelor ne oferă doar câteva repere asupra relațiilor care s-au stabilit în timp între familia magistrului Posa și clerul mănăstirii Bizere, relații pe care le bănuim a fi fost în general de bună vecinătate dat fiind prestigiul spiritual al lăcașului monahal. În 1321, de pildă, magistrul Posa de Szer se judecă alături de abatele Iacob al mănăstirii Bizere cu Paul Dorman și cu Andrei, fiul lui Grigore pentru o parte a moșiei Firiteaz (*Feyeryghaz*) din comitatul Arad⁷². Din ordinul regelui s-a ajuns până la solicitarea jurămintelor în fața scaunului de judecată, însă cu o zi înainte de prestarea acestora cele două părți ajung la o înțelegere, pământul în cauză urmând să fie împărțit în două părți, una sub jurisdicția mănăstirii Bizere, cealaltă sub stăpânirea lui Paul și Andrei. De fapt, înțelegerea lasă să se deducă faptul că magistrul Posa a acționat în cadrul acestui litigiu mai degrabă în calitate de reprezentant al abatelui Iacob, decât ca parte direct interesată. Nu întotdeauna însă relațiile s-au dovedit atât de cordiale, problemele de ordin funciar putând interveni oricând între domenii cu hotare învecinate. Dovadă stă un îndelungat proces desfășurat pe parcursul anului 1341⁷³ între magistrul Posa și abatele Mihail al mănăstirii Bizere, litigiu care a presupus atât citarea părților în fața capitlului din Arad, cât și interogarea iobagilor de pe domeniul Frumușeni. Nu considerăm că ar fi impropriu să avansăm opinia că aceste relații de vecinătate au fost influențate și de persoana care s-a aflat în fruntea abației Bizere, după cum se poate deduce și din documentele păstrate.

⁷¹ Situată astăzi la 12 km de Arad și la 1,5 km de Frumușeni, pe malul stâng al Mureșului, abația care avea hramul Sf. Fecioare Maria a fost atestată documentar încă din anul 1183 ca lăcaș benedictin aflat sub patronaj regal. Vezi A. A. Rusu, G. P. Hurezean, Frumușeni. *CCA* (2005), 161–162; D. Țeicu, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Cluj-Napoca (2007), 70–71.

⁷² Fekete, *Temesi bánság*, 98 și 99. Moșia, situată la sud de complexul domeniilor Bizere și Frumușeni, va apărea în deceniul următor pe lista dijmelor papale ca parohia *Alba ecclesia* având hramul Sf. Fecioare (*Beate Virginis*). Vezi Csánki D., *op. cit.*, 770.

⁷³ DI 91315, 91321.

Extrem de relevantă este și vecinătatea dintre proprietățile comitelui Posa de Szer și cele ale puternicei familii Lackfi din neamul Hermann, care s-au intersectat potrivit informațiilor documentare cel puțin în trei puncte distincte din comitatul Arad: pe cursul Mureșului, la sud-est de Arad, unde controlau împreună un vad de trecere între moșiile *Aruky* și *Novak*; la nord de Arad, între *Gelyed* și *Mikelaka*; și în estul comitatului, în apropierea reședinței familiei Lackfi de la Covăsiș. În principiu, relațiile dintre cele două influente familii de demnitari ai regatului s-au dovedit a fi cel puțin bune, de vreme ce magistrul Posa și-a căsătorit unica fiică, Margareta, cu Ladislau (*Lack*) de *Kerekeghaz*, comite al secuilor, ai cărui fii (probabil din prima căsătorie) s-au numărat printre baronii regatului⁷⁴. În deceniul al șaptelea însă documentele consemnează o serie de fricțiuni la hotarele dintre moșiile urmașilor lui Lack și cei ai magistrului Posa, din august 1363 datând nu mai puțin de trei plângeri ale fiilor lui Posa de Szer îndreptate împotriva magiștrilor Nicolae și Paul Lackfi, plângeri care semnalau anumite încălcări ale dreptului lor de stăpânire comise de cei doi frați. Una din plângeri îi acuza pe aceștia din urmă că au nesocotit dreptul comun de folosire a vadului vămii dintre moșiile *Aruky* (a familiei de Szer) și *Novak* (a familiei Lackfi), împiedecându-l pe Ștefan, fiul lui Posa să folosească jumătatea care i se cuvenea din acest vad⁷⁵. Alte două plângeri au consemnat abuzuri ale familiei Lackfi atât la hotarele dintre posesiunile *Gelyed* și *Mikelaka*⁷⁶, cât și asupra moșiei *Kasa* aparținând familiei lui Posa⁷⁷. Conflictul a trenat câțiva ani, căci în 1370 fii lui Posa solicită din nou, în cadrul adunării palatinale de data aceasta, ca vecinii lor Lackfi să nu mai folosească în mod abuziv posesiunea lor *Zenthpal*⁷⁸. Am putea presupune că după moartea magiștrilor Posa și Lack (survenită cândva în deceniul al șaselea) urmașii lor au căutat să își reconfigureze hotarele dintre proprietăți, fapt care a generat un întreg șir de litigii funciare.

În comitatul Timiș una din vecinătățile care a creat în timp anumite probleme a fost cea cu

⁷⁴ Ștefan și Andrei au fost voievozi ai Transilvaniei, Dionisie a fost arhiepiscop de Kalocsa, Nicolae a ocupat demnitatea de comite de Zemplén, iar Paul pe cea de comite de Bereg. Lendvai M., *op. cit.*, 65–66; Borovszky Samu, *Csanád vármegye története 1715-ig*, II, Budapest (1897), 570–571. Vezi și Engel Pál, *Középkori Magyar Genealógia*, variantă pe CD, s.v. Lackfi.

⁷⁵ DI 91693.

⁷⁶ DI 91694.

⁷⁷ DI 91694, 91695.

⁷⁸ DI 91761.

familia boierilor români munteni Carapciu, Stanislau, Neagu, Vlaicu, Nicolae și Ladislau (fiii lui Valdislav, fiul lui Zarna), dăruți în 29 august 1359⁷⁹ de către regele Ludovic I cu moșiile Recaș și Chizătău din comitatul Timiș și mai apoi cu moșiile Șoimuș și Icuș situate în comitatul Caraș. Din documente se deduce faptul că familia de Szer a avut posesiuni în imediata vecinătate a moșiei Recaș, de unde și implicarea membrilor săi în complexul proces de rehotărnicire a noilor stăpâniri obținute de boierii din Țara Românească, proces care s-a derulat cu multe tergiversări între anii 1361 și 1371. Disputa între cele două familii s-a declanșat în momentul rehotărnicirii moșiei Recaș, magistrul Blasiu, fiul lui Posa de Szer acuzând faptul că prin ridicarea noilor hotare familia lui Carapciu a urmărit să desprindă o mare bucată de pământ din moșia sa Izvin (*Ewzyn*) pentru a o alătura Recașului⁸⁰. În 1371 această vecinătate încă se dovedește a fi tensionată, fiica lui Blasiu de Szer acuzându-l pe Nicolae, fratele lui Carapciu, că i-a produs mai multe pagube pe posesiunea sa Izvin, de unde a strămutat forțat câțiva iobagi, a incendiat o casă și a luat patru boi⁸¹. Pe de altă parte, un alt fiu al magistrului Posa, Ștefan de Szer, a participat în această perioadă în calitate de martor la rehotărnicirea moșiei Icuș din comitatul Caraș, proces încheiat în 1369 după mai multe împotriviri venite din partea unor nobili din vecinătate⁸².

Tot în comitatul Timiș familia lui Posa de Szer s-a învecinat în zona Detei cu familia nobililor din Omor (astăzi Rovinița Mare), nobili care au jucat un rol însemnat în viața socială și politică a Banatului în veacul al XIV-lea⁸³ și cu care familia de Szer chiar se va înrudi prin căsătoria lui Blasiu, fiul lui Posa (*militi aule domini Regis*) cu Clara, fiica lui Gall de Omor. Cu ocazia nunții, în 4 aprilie 1343⁸⁴ fratele miresei, Ladislau de Omor⁸⁵ a făcut un gest de mare dărnicie, donând tinerilor căsătoriți părți

din posesiunile *Wyoduor*, Gier, Dolaț, *Chud* și tot satul *Kyseud* din comitatul Timiș, precum și părți din satele *Donath*, *Teleky*, *Medijes*, *Gwngudijghaza* și *Zarnier* împreună cu moșia Gătaia, posesiuni situate între Șemlacu Mare și râul Bârzava în comitatul Caraș, achiziționate prin sârghiștatul tatălui său. Din păcate, se pare că buna intenție a lui Ladislau de Omor a fost aparentă, căci patru ani mai târziu, în 6 octombrie 1347⁸⁶, Blasiu de Szer avea să reclame capitlului din Arad faptul că Ladislau a constrâns-o înainte de nuntă pe sora sa, Clara să declare în fața capitlului din Cenad că îi cedează pe timp de 10 ani dreptul de stăpânire asupra posesiunii Gătaia (*Gatal*) din comitatul Caraș și asupra jumătății din posesiunea *Wyuduor* din comitatul Timiș. Drept pentru care magistrul Blasiu cere capitlului din Cenad să corecteze prejudiciul adus, interzicându-i lui Ladislau de Omor să ocupe moșiile respective.

În sfârșit, nici proprietățile familiei din comitatul Caraș nu au fost scutite de o seamă de probleme provocate de anumite vecinătăți generatoare de disensiuni patrimoniale. În zona cetății Ilidia, de pildă, posesiunile familiei au ajuns să se învecineze cu cele ale familiei Himfi de Remetea-Ersig, nobili în plină ascensiune în epoca lui Ludovic I. De altfel, Petru Himfi, fratele cunoscutului ban Benedict Himfi, a fost *famulus* și *procurator* al magistrului Posa de Szer și al fiului său, Ioan, un început de carieră în preajma uneia din cele mai influente familii nobile a comitatului Caraș din prima jumătate a secolului al XIV-lea, ce i-a permis ulterior să ajungă la curtea regală ca *juvenis aule regie*, iar mai apoi să fie asociat în exercitarea funcției de ban al Bulgariei fratelui său, Benedict⁸⁷. Chiar dacă nu a fost parte direct interesată, implicarea fiilor lui Posa de Szer în amplul proces pentru moșia Valea (*Voya*) din comitatul Caraș, extins pe o durată de 17 ani, între 1361 și 1378, merită să fie menționată în contextul de față. Nu stăruim asupra detaliilor acestui proces care a făcut în nenumărate rânduri obiectul unor studii aprofundate asupra raporturilor dintre cnezimea românească bănățeană și demnitarii regali care au dobândit nu doar o însemnată putere în zonă, ci și importante moșii prin uzurparea stăpânirilor cneziale românești⁸⁸. Rolul fiilor lui Posa de

⁷⁹ Ortway, *Temes*, 87.

⁸⁰ *Doc. Val.*, 166 și 172; M. Holban, *op. cit.*, 104–105.

⁸¹ DI 91775.

⁸² Pesty, *Krassó*, III, 115; M. Holban, *op. cit.*, 108–109.

⁸³ D. Țeicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara (1998), 369.

⁸⁴ Ortway, *Temes*, 72; V. Achim, *Banatul în evul mediu. Studii*, București (2000), 15. De remarcat că în unele din aceste sate sunt menționate biserici de piatră, cum ar fi cea cu hramul Sf. Cruci din *Wyoduor*, biserica închinată Tuturor Sfinților din Gier sau biserica cu hramul Sf. Iacob din satul *Gwngudijghaza*.

⁸⁵ Despre el se poate spune că a fost nepotul de fiică al banului Teodor *Veyteh*, fost castelan de Mehadia, cel al cărui fiu, Ioan *Veyteh*, a organizat rezistența cetății în fața noului rege Carol Robert timp de mai mulți ani, între 1316 și 1321. Vezi și M. Holban, *op. cit.*, 109, nota 1.

⁸⁶ Fekete, *Temesi bñnság*, 485.

⁸⁷ C. Popa-Gorjanu, *op. cit.*, 368–369.

⁸⁸ Cel mai complex studiu rămâne cel al M. Holban, *op. cit.*, 57–131. Se mai pot audăuga și contribuțiile lui Traian Popa și Victor Motogna cuprinse în volumul *Banatul de altădată. Studii istorice*, I, Timișoara (1944), 130–145, 280–294. Vezi și I. A. Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca (1991), 122–123.

Szer, în special al lui Ștefan, a fost atât oficial, cât și particular, căci din două documente datate în perioada anilor 1361–1373⁸⁹ și în 3 iulie 1372⁹⁰ reiese faptul că magistrul Ștefan, în calitatea sa de cavaler al regelui, a fost desemnat alături de episcopul de Cenad, de prepozitul capitlului din Buda și de arhidiaconul de Timiș să participe la toate recuperările de moșii regale, precum și la rehotărnicirile și ridicările de noi hotare între posesiunile regale și cele nobiliare din comitatele Timiș, Caraș și Cuvin. Pe de altă parte, familia magistrului Posa a deținut ea însăși stăpâniri în comitatul Caraș, fie *pro honore* (în calitate de comiți și castelani), fie obținute în timp prin danie regală. Faptul că fiii lui Posa ajung să depună mărturie în două din momentele importante ale procesului – în 22 martie 1363 și 29 martie 1378⁹¹ s-a dovedit a fi mai degrabă un conflict de interese care s-a situat la limita legalității, un melanj între calitatea oficială atribuită prin hotărâre regală și interesul personal al familiei. Astfel, dacă în 1363 fiii lui Posa au depus mărturie în calitate de comitane atunci când cnezii cetății Ilidia și magistrul Petru Himfi nu au ajuns la o înțelegere în privința așezării semnelor de hotar în pădurea numită *Fortalan*, aflată la hotarul dintre moșia Valea și domeniul cetății Ilidia (al cărei castelan părintele lor fusese în trecut, deci se presupunea că au cunoscut oarecum situația), în 1378 Ștefan, fiul lui Posa este atât împuternicitul oficial al regelui în cercetarea cauzei care a dus la verdictul final, cât și parte a problemei, de vreme ce el apare ca deținând în cadrul moșiei Valea posesiunile *Foktalan* cu 9 familii de iobagi și *Perlyzke* cu 8 gospodării iobăgești. Mărturia pe care depus-o personal magistrul Ștefan face referire la perioada care a urmat înlocuirii tatălui său, Posa de Szer, în funcția de comite de Caraș cu Toma Szécsényi. Deși recunoaște faptul că Ioan de Valea a deținut acea stăpânire recunoscută de Carol Robert prin act scris, de pe care a perceput venituri și foloase din care, parte erau date cetății Ilidia, după înlocuirea tatălui său din funcție nu a mai putut spune câte pământuri a „alipit” Ioan moșiei sale, câte sate a întemeiat, câți oameni a așezat aici sau în ce fel a ridicat hotarele sus-numitei moșii Valea. Probabil că mărturia magistrului Posa, cumulată cu întreg mecanismul unei legislații ce a favorizat în toate cazurile dreptul de proprietate regală sau pe cel al nobililor donatari, a dus la verdictul final prin care s-a decis ca familia cnezilor din Valea să își piardă în întregime moșia *Voya* în urma „abuzului” pe

⁸⁹ Ortway, *Temes*, 128.

⁹⁰ Dl 70657.

⁹¹ Pesty, *Krassó*, III, 50, 132.

care l-ar fi comis prin extinderea stăpânirii lor în detrimentul celor regale sau nobiliare.

O altă vecinătate cu adevărat problematică a fost cea cu familia lui Nicolae de Jank, fost comite de Timiș în perioada 1329–1336⁹², ale cărui stăpâniri cărășene s-au concentrat pe cursul inferior al Carașului, în zona Iam. Nu mai puțin de șase incidente sunt semnalate documentar în deceniul cuprins între anii 1350 și 1360, o frecvență într-adevăr foarte mare, care trădează existența unor relații tensionate de vecinătate, în care partea vătămată a fost în toate cazurile familia de Szer. Un act din 17 septembrie 1349⁹³ sugerează o încercare de rezolvare pe cale amiabilă, în fața juzilor comitatului Caraș, a tuturor problemelor procesuale și de posesiune ivite între cele două familii. Din păcate, anii care au urmat au fost plini de asemenea litigii de vecinătate, provocate după câte se pare de atitudinea rău intenționată, chiar agresivă, a magistrului Nicolae de Jank față de proprietățile vecinilor săi. Un asemenea conflict de stăpânire a debutat în 1350 ca o rehotărnicire prin înțelegere pașnică între posesiunile *Nezebur* și *Kuke* ale familiei de Szer și posesiunile *Kyws*, *Grab* și Iam ale familiei Jank; procesul, firesc în sine, a degenerat într-un lung șir de acțiuni judiciare, care au trenat până în 1354 și au necesitat mai multe anchete la fața locului efectuate la cererea regelui de către capitlurile din Arad și Titel⁹⁴. Practic, problema s-a ivit atunci când, acționând în mod arbitrar, Nicolae de Jank a distrus mai multe semne de hotar de pe posesiunile *Nezebur* și *Kuke* ale familiei de Szer, după care a declanșat o cercetare mincinoasă împotriva lui Ioan, fiul lui Posa, pe care l-a acuzat că ar fi ridicat în mod nejustificat acele hotare. Toate anchetele care au fost efectuate în anii următori au dovedit însă fără tăgadă faptul că nobilul de Jank a distrus deliberat semne de hotar legale, în dorința sa de a alipi forțat acele bucăți de pământ proprietății sale Iam. O nouă problemă de rehotărnicire se va ivi în 1360, când Nicolae de Jank a cerut să fie întabulat în câteva posesiuni aflate lângă moșia sa *Matheteleke*, iar Blasiu de Szer s-a împotrivit, probabil îngrijorat de posibilitatea de a-i fi afectate hotarele moșiei sale *Kuke*. Procesul, desfășurat în fața judeului Curiei regale în 10 mai 1360⁹⁵ a solicitat părților să prezinte acte doveditoare emise de Carol Robert în anii 1312, 1316 și 1339, după care

⁹² Engel, *Archontológia*; Z. Iusztin, *op. cit.*, 258. Interesant este faptul că Nicolae de Jank urmează la conducerea comitatului Timiș imediat după Posa de Szer.

⁹³ Dl 91401.

⁹⁴ Fekete, *Temesi bánóság*, 611, 613, 683, 689 și 690.

⁹⁵ Dl 91549.

s-a decis ca noile hotare să fie statuate pe baza mărturiei vecinilor și comitanilor celor două moșii. Litigiile interfamiliale nu s-au limitat însă doar la chestiuni legate de hotarele dintre stăpânirile învecinate ale celor două familii. În aprilie 1355 Blasiu de Szer îl acuză în două rânduri pe Nicolae de Jank în fața adunării comitatului Caraș cum că i-ar fi jefuit doi iobagi din Agadici, cărora le-ar fi luat doi cai, după care același nobil de Jank și familiei săi au distrus un pod de pe râul Caraș ridicat pe posesiunea sa *Doborchan*⁹⁶. Tot Nicolae de Jank și slugile sale au distrus în iunie 1360 grădina și fânașul numite popular *Schereu* de pe moșia *Kuzak* a familiei lui Posa de Szer⁹⁷. După cum se poate constata, o vecinătate care a cauzat suficiente probleme familiei comitelui Posa de Szer, probleme care se înscriu însă în dinamica obișnuită a relațiilor feudale specifice vremii.

Evoluția patrimoniului familial a fost marcată în toată această perioadă și de alte numeroase litigii punctuale, care completează imaginea unui mare domeniu nobiliar al Banatului de câmpie, cu toate problemele generate de administrarea și valorificarea sa economică. Ca un detaliu nu lipsit de importanță poate fi menționat și faptul că multe din aceste litigii s-au derulat după 1350, deci după moartea lui Posa de Szer, survenită după câte se pare în jurul anului 1352. Se poate presupune că dispariția influentului personaj a potențat o serie de acțiuni revendicative, agresive chiar, care au fost ținute în frâu atâta vreme cât magistrul Posa a fost în funcție și cărora urmașii săi au trebuit să le facă față. În repetate rânduri familia a trebuit să își reconfirme dreptul de stăpânire asupra unor posesiuni ca *Alioš*, *Aruky* sau *Gelyed* din comitatul Arad⁹⁸, *Dubya*, *Bysterch* și *Week* din comitatul Caraș, revendicate de o serie de prezumtivi (sau reali?) posesori. În 1360 și 1365 fiii lui Posa cer forurilor comitatense să i se interzică abatelui de Zala să ocupe moșiile lor *Aduryanmartir*, respectiv *Gurch* din comitatul Csongrád⁹⁹.

Păgubitoare s-au dovedit a fi și atacurile însoțite de devastări la care au fost supuse câteva din moșiile familiei. În mod interesant, unele dintre acestea au avut ca și autori persoane cu funcții sau în serviciul regal, neintimidate de puterea reală și autoritatea morală a demnitarilor comitatului Caraș proveniți din familia de Szer. Un asemenea caz este semnalat în anul 1344, când activitatea de pe moșia Frumușeni a fost perturbată de

vicecomitele și juzii nobiliari de Arad; în plângerea formulată în fața regelui, magistrul Posa, în acea vreme comite de Caraș, a arătat că cei patru juzi au pătruns în forță pe moșie de unde au luat 20 de boi și 60 de animale ale iobagilor săi. O femeie a unui iobag a fost călcată în picioare de animale și omorâtă, iar preotul Grigore al parohiei din Frumușeni și un slujbaș al comitelui au fost maltratați cu cruzime¹⁰⁰. Ancheta derulată de către capitlul din Arad a confirmat spusele lui Posa de Szer, dar sentința a trenat, în 1346 Blasiu, fiul lui Posa plângându-se în fața capitlului că cei acuzați nu și-au recunoscut încă vinovăția pentru a se ajunge la o înțelegere¹⁰¹. În anul 1354 documentele semnaleză un alt incident violent produs pe moșia de la Frumușeni, comis de această dată de câțiva nobili care slujeau în oastea regală. Aceștia, ajungând cu vasul în portul de pe Mureș din apropiere de Frumușeni, l-au pus pe fugă pe luntrașul familiei de Szer, au ucis șase iobagi și două femei de iobagi, au rănit grav alți iobagi, iar pe judele satului l-au atacat înarmați în propria lui casă, de unde acesta a reușit cu greu să fugă¹⁰².

Devastări similare a suferit timp de mai mulți ani și moșia *Aruky* din comitatul Arad din partea coloniștilor așezați pe posesiunea regală *Zeeg* (*Seg*). Timp de un deceniu, între 1360 și 1370, aceștia fie că au distrus hotarele și au arat în mod necuvenit pământul de pe moșie, fie că au luat grânele familiei și ale iobagilor, au distrus fânețurile, au luat cu forța animale ale iobagilor, pe care fie i-au rănit, fie i-au strămutat forțat, o sarabandă întregă de acțiuni care cu siguranță că au perturbat bunul mers al activității de pe moșie și au produs însemnate pagube materiale și umane¹⁰³.

Nu numai moșiile familiei au avut de suferit în toate aceste acțiuni ostile dar atât de frecvente în întreg evul mediu, ci și iobagii acesteia, care adesea au fost jefuiți de animale și bunuri¹⁰⁴, au fost agresați, fiind răniți sau uciși¹⁰⁵ sau au fost strămutați forțat pe alte posesiuni fără plata cuvenitului *terragium*¹⁰⁶.

Concluzii

Analiza istoriografică de față a intenționat să se focalizeze asupra prototipului bine definit al unui demnitar (comite și castelan) al perioadei angevine, vector al politicii regale implementate într-unul din comitatele de la frontiera sudică a

⁹⁶ DI 91474, 91475.

⁹⁷ Fekete, *Temesi bñnság*, 765.

⁹⁸ DI 91208, 91327, 91 558.

⁹⁹ DI 91546, 91717.

¹⁰⁰ Fekete, *Temesi bñnság*, 391, 396, 401.

¹⁰¹ *Ibidem*, 439.

¹⁰² *Ibidem*, 695.

¹⁰³ DI 91554, 91692, 91705, 91 718, 91757.

¹⁰⁴ Fekete, *Temesi bñnság*, 297, 819; Pesty, *Krassó*, III, 158.

¹⁰⁵ Fekete, *Temesi bñnság*, 744, 768; DI 91847.

¹⁰⁶ DI 91705, 91718.

regatului maghiar, în mediul preponderent românesc al Banatului medieval. Cariera politică și militară a magistrului Posa de Szer și a familiei sale considerăm că oferă un model extrem de sugestiv al mecanismului de putere ce a funcționat în zonă în veacul al XIV-lea. Stabilită în nordul ținutului, în comitatul Arad, probabil la cumpăna secolelor XIII–XIV, familia își va extinde cu repeziciune stăpânirile și influența în celelalte comitate bănățene în decursul epocii angevine. Fundamentul acestei ascensiuni rapide și spectaculoase considerăm că a fost personalitatea extrem de puternic conturată a magistrului Posa, fiul lui *Iseph*, cel care în decurs de trei decenii a acumulat o serie de demnități care l-au propulsat în rândul celor mai influenți reprezentanți ai politicilor regale la fruntariile sudice ale regatului. Împreună cu fiii săi a constituit o adevărată „dinastie” politică ce a acumulat demnități și proprietăți atât în comitatele bănățene, cât și în afara acestora.

Evoluția domeniului său funciar considerăm că este revelatoare pentru modelul care s-a impus începând cu veacul al XIV-lea în cadrul comitatelor bănățene de câmpie. Nobilul fidel politicii noii dinastii angevine, răsplătit cu demnități și *honor-uri* la nivelul comitatului Caraș, își clădește în decursul anilor un patrimoniu funciar remarcabil, ale cărui limite transced granițele unui singur comitat, cuprinzând diferite tipuri de proprietăți. Temelia acestui domeniu s-a fundamentat, în opinia noastră, pe donația regală și pe beneficiile ce au decurs din funcțiile de comite și castelan atribuite membrilor familiei. Este dificil de precizat impactul real pe care politica de acumulare funciară desfășurată de magistrul Posa și de cei cinci fii ai săi l-a avut asupra sistemului de stăpânire a pământului existent în momentul stabilirii lor în

comitatul Caraș. Documentele consultate nu sunt atât de revelatoare ca și în cazul familiei Himfi de Remetea-Ersig, cea care a desfășurat un adevărat program de desproprietărire a elementelor cneziale românești, în temeiul unei legislații care a dezavantajat în mod evident stăpânirile tradiționale românești, bazate pe cutumă și nu pe actul scris de donație. În același timp, este foarte probabil ca magistrul Posa, care a deținut timp de aproape trei decenii funcția de comite în Caraș, să fi profitat de oportunitățile ivite și de spiritul legilor pe care trebuia să le aplice pentru a-și consolida patrimoniul familial prin noi achiziții funciare. Confruntând dimensiunea domeniului familial din perioada angevină (rezultată din consultarea documentației ce ne-a fost accesibilă) cu actul de donație din 1471, ce a marcat după câte se pare, epilogul evoluției familiei în spațiul bănățean, se poate concluziona că în perioada de la sfârșitul secolului al XIV-lea și în prima jumătate a veacului următor descendenții lui Posa de Szer au continuat politica de sporire a bunurilor lor patrimoniale.

Atrage atenția marea dispersie a acestui patrimoniu familial în nu mai puțin de șapte comitate, dintre care trei bănățene, o formulă care bănuim că a făcut mai dificil controlul permanent asupra administrării sale, fapt care ar putea explica numeroasele probleme de natură funciară ce au confruntat familia pe parcursul epocii angevine. Pe de altă parte, toate aceste probleme legate de obținerea de proprietăți, de raporturile interfamiliale sau de vecinătate, precum și întreaga cazuistică păstrată de informația documentară nu fac decât să completeze imaginea de ansamblu a vieții economice și sociale din veacul al XIV-lea, venind cu noi detalii menite să creioneze cu mai multă fidelitate sistemul de stăpânire funciară dezvoltat în acele vremuri.

ANEXĂ

Stăpâniri funciare ale familiei lui Posa de Szer (secolul XIV)

Anul atestării	Posesiuni	Modul de obținere și stăpânire
1310	via <i>Matra</i> din satul Miniș (<i>Menes</i>), comitatul Arad	Cumpărată de magistrul Posa, fiul lui Iseph (DI 91164)
19 iunie 1311	<i>Sceudi</i> (<i>Zeudy</i> , Frumușeni), comitatul Arad	Rehotărnicire între moșiile <i>Sceudi</i> și <i>Ker</i> (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 71)
24 aprilie 1321	<i>Zeer</i> , comitatul Csongrád	Menționat magistrul Posa de <i>Zeer</i> într-o tranzacție funciară (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 99)
5 iunie 1325	<i>Ker</i> ¹ , comitatul Arad	Posesiune luată ca zalog de magistrul Posa pentru 9 mărci (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 152/a)
24 martie 1326	<i>Elleusmonustra</i> (Alioș), comitatul Arad	Magistrul Posa de Szer se judecă pentru dreptul de stăpânire (DI 91208)
19 aprilie 1328	<i>Budurlaka</i> (Mândruloc), comitatul Arad	Parte a posesiunii <i>Ker</i> obținută de magistrul Posa și integrată moșiei Frumușeni (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 283)
13 octombrie 1339	<i>Zeules</i> , <i>Keer</i> , <i>Lyulyabegh</i> , <i>Lyulia</i> și <i>Torue</i> , comitatul Somogy	Donație regală către magistrul Posa și fiii săi (DI 100017)
13 octombrie 1342	<i>Aruky</i> ² , comitatul Arad	Magistrul Posa și fiii săi se judecă pentru această posesiune cu Petru, fiul palatinului Ungariei (DI 91327)
4 aprilie 1343	Părți din satele <i>Wyoduor</i> ³ , Gier, Dolaș, <i>Chud</i> ⁴ și satul <i>Kyseud</i> ⁵ din comitatul Timiș, precum și părți din satele <i>Donath</i> ⁶ , <i>Teleky</i> ⁷ , <i>Medijes</i> ⁸ , <i>Gwngudijhaza</i> ⁹ , <i>Zarnier</i> ¹⁰ și moșia Gătaia din comitatul Caraș	Stăpâniri donate de Ladislau de Omor surorii sale, Clara, căsătorită cu Blasiu, fiul lui Posa de Szer (Ortvay, <i>Temes</i> , 72)
24 aprilie 1344	Pescăria <i>Maruthwa</i> de pe Tisa	Luată în folosință de magistrul Posa și rudele sale Ioan și <i>God</i> de <i>Zeer</i> pentru patru ani (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 421/a)
25 noiembrie 1346	<i>Petre</i> (Petroman), comitatul Timiș	Moșie pe care magiștri Posa și Ladislau de Szer au intenționat să se stabilească după ce au părăsit comitatul Caraș (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 461)
12 decembrie 1347	<i>Dubya</i> ¹¹ , comitatul Caraș	Magistrul Posa de Szer își susține în fața regelui dreptul său de stăpânire (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 508)
11 decembrie 1348	<i>Chatar</i> ¹² , comitatul Caraș	Ioan, fiul lui Posa se opune ca posesiunea învecinată, numită tot <i>Chatar</i> , să fie înstrăinată fără consultarea vecinilor (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 540)
26 septembrie 1349	<i>Byzterch</i> , comitatul Caraș	Ioan, fiul lui Posa își susține în adunarea comitatului Caraș dreptul său de stăpânire (DI 91403)
8 iunie 1350	<i>Nezebur</i> și <i>Kuke</i> , comitatul Caraș	Hotarele lor au fost distruse de Nicolae de Jank în timpul unei rehotărniciri (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 611)
16 octombrie 1350	<i>Ooch</i> și <i>Week</i> ¹³ , comitatul Caraș	Donație regală către Ioan de Szer și frații săi Ladislau, Blasiu, Ștefan și Nicolae (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 621)
30 noiembrie 1350	<i>Fark</i> (<i>Cosmafalua</i>) ¹⁴ , comitatul Caraș	Moșie hotărnicită la cererea fiilor lui Posa de Szer (DI 91457)
16 aprilie 1355	<i>Agyagos</i> (Agadici), comitatul Caraș	Iobagi ai familiei de Szer din Agadici prădați de un nobil (DI 91474)
30 aprilie 1355	<i>Doborchan</i> , comitatul Caraș	Podul de peste Caraș din cadrul posesiunii a fost distrus de Nicolae de Jank (DI 91475)
2 august 1357	<i>Byke</i> ¹⁵ , comitatul Arad	Amintit într-un proces magistrul Ștefan de <i>Byke</i> (DI 91502)
25 martie 1360	<i>Aduryanmartir</i> , comitatul Csongrád	Fiii lui Posa de Szer interzic abatelui de Zala să ocupe această posesiune (DI 91546)
11 iunie 1360	<i>Kuzak</i> ¹⁶ , comitatul Caraș	Grădina și fânațul de pe această moșie sunt distruse de Nicolae de Jank (Fekete, <i>Temesi bánság</i> , 765)

Anul atestării	Posesiuni	Modul de obținere și stăpânire
8 august 1360	<i>Gelyed</i> ⁷ , comitatul Arad	Blasiu, fiul lui Posa de Szer își susține dreptul său de stăpânire în adunarea comitatului Caraș (DI 91558)
21 august 1362	<i>Barnolch</i> , comitatul Zarand	Așezare nelocuită, zălogită lui Ștefan, fiul lui Posa de Szer pentru 23 florini (DI 91584)
16 noiembrie 1363	<i>Zombothel</i> (Sâmbăteni), comitatul Arad	Fiii lui Posa de Szer îi interzic maestrului cruciaților din Obuda să înstrăineze partea de posesiune care li se cuvine (DI 91697)
17 august 1363	<i>Kasa</i> ¹⁸ , comitatul Arad	Fiii lui Posa de Szer le interzic fiilor lui Lack să folosească în mod abuziv posesiunea (DI 91695)
21 septembrie 1363	<i>Ewzyn</i> (Izvin), comitatul Timiș	Blasiu, fiul lui Posa de Szer reclamă faptul că boierii români munteni din familia lui Carapciu i-au luat o parte din hotar (<i>Doc. Val.</i> 166)
30 aprilie 1364	<i>Gyrolthaza</i> (<i>Garoltfalua</i> , <i>Hodus</i>), comitatul Arad	Donație regală către fiii lui Posa de Szer (DI 91703)
21 octombrie 1365	<i>Gurch</i> , comitatul Csongrád	Fiii lui Posa de Szer interzic abatelui de Zala să ocupe această posesiune (DI 91717)
20 mai 1370	<i>Zenthpal</i> (Sânpaul), comitatul Arad	Fiii lui Posa de Szer cer în adunarea palatinală ca familia Lackfi să nu mai folosească abuziv această posesiune (DI 91761)
7 octombrie 1372	<i>Tvmurken</i> , comitatul Csongrád	Sunt amintite heleșteele familiei <i>Keskun</i> și <i>Harumfel</i> (<i>Ortvay, Temes</i> , 121)
7 noiembrie 1374	<i>Peturmonustura</i> și <i>Palmonostora</i> , comitatul Csongrád	Fiii lui Posa de Szer cer să fie întabulați în jumătatea de posesiune care li se cuvenea (DI 91816)
12 mai 1377	<i>Balowd</i> , comitatul Valkó	Ștefan, fiul lui Posa de Szer se opune ca palatinul Ungariei să ocupe posesiunea (DI 91837)
16 martie 1382	<i>Myneer</i> ¹⁹ , comitatul Caraș	Iobagilor lui Ștefan, fiul lui Posa de Szer li se fură niște animale (<i>Pesty, Krassó</i> , III, 158)

Note: **1.** Așezare dispărută între Fântânele și Frumușeni (Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, II, București, 1968, 351); **2.** Așezare dispărută între Arad și Ciala (*Ibidem*, 291); **3.** Așezare dispărută localizată lângă Banloc, regiunea Deta (*Ibidem*, 426); **4.** Așezare dispărută, localizată între Dolaș și Gier (*Ibidem*, 311); **5.** Așezare dispărută localizată lângă Banloc (*Ibidem*, 354); **6.** Așezare dispărută, localizată lângă Gier (*Ibidem*, 318); **7.** Așezare dispărută localizată lângă Banloc (*Ibidem*, 318); **8.** Așezare dispărută localizată lângă Banloc (*Ibidem*, 368); **9.** Așezare dispărută localizată lângă Gier (*Ibidem*, 334); **10.** Așezare dispărută localizată lângă Banloc (*Ibidem*, 428); **11.** Așezare dispărută în apropiere de cursul Nerei (D. Țeicu, *Banatul montan*, 323); **12.** Așezare dispărută în apropiere de cursul Nerei (*Ibidem*, 313); **13.** Așezări dispărute din apropiere de Vicinic (*Ibidem*, 395); **14.** Așezare dispărută între pârâul Vicinic și Caraș (*Ibidem*, 316); **15.** Așezare dispărută între Mândruloc și Miniș (C. Suciu, *op. cit.*, 306); **16.** Așezare dispărută din comitatul Caraș (*Ibidem*, 357); **17.** Așezare dispărută pe lângă Arad (*Ibidem*, 331); **18.** Așezare dispărută între Șiria și Covăsinț (*Ibidem*, 349); **19.** Așezare dispărută pe lângă Ilidia și Oravița (*Ibidem*, 374).

